

AKSUM

THYATEIRA

A Festschrift

For
Archbishop Methodios
of Thyateira and Great Britain

General Editor

DR. GEORGE DION. DRAGAS

1985
THYATEIRA HOUSE
London W. 2

A Festschrift

In Honour of Archbishop METHODIOS of Thyateira and Great Britain, (1985).

Patrons:

Archbishop Robert Rancie of Canterbury
Cardinal Basil Hume Archbishop of Westminster
Metropolitan Meletios of France

Editorial Committee:

Metropolitan Chrysostomos of Myra, Istanbul.
Archbishop Basil of Brussels
Sir Steven Runciman, Dumfriesshire, Scotland., F.B.A.
Metropolitan Antony of Surozh.
Metropolitan John of Helsinki.
Prof. Gordon Rupp, Cambridge, F.B.A., D.D.
Prof. F. F. Bruce, Manchester, F.B.A., D.D.
Prof. T. F. Torrance, Edinburgh, F.B.A., D.D.

General Editor:

Protopresbyter Dr. George Dragas, Durham, England.

Η ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΛΟΥΣΙΑΔΗΝΟΥ Η ΙΩΣΗΦ ΜΕΘΩΝΗΣ (1429 - 1500)

Υ π ό

Θεοδώρου Ζήση

Καθηγητού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ, τοῦ γνωστοῦ καὶ ὡς Ἰωσήφ Μεθώνης μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματός του κατὰ τὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίαν του, χρησιμοποιοῦνται συχνὰ ὡς πηγὴ πληροφοριῶν καὶ ἐκτιμήσεων διὰ γεγονότα καὶ πρόσωπα ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας. Ἡ ἰδίᾳ ἡ σύνοδος ἀλλὰ καὶ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἢ ὄχι μέρος εἰς αὐτὴν παρήγαγον γραμματεῖαν, ἡ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται μετὰ πολλῆς προσοχῆς ὑπὸ τῆς ιστορικοφιλολογικῆς ἐρεύνης. Ὁ ἐνωτικὸς ὅρος τῆς συνόδου, ὑπογραφεῖς καὶ ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὸ τὰς γνωστὰς συνθήκας, δὲν ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ὁ χωρισμὸς, ἀντὶ νὰ θεραπευθῆ, ἠῤῥήθη. Ἐκάστη πλευρὰ παρουσίασε τὴν σύνοδον ὑπὸ τὸ ἰδικόν της πρῖσμα. Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ οἱ ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων λατινίσαντες, διὰ νὰ κατοχυρώσουν τὰ μεγάλα ἐκ τῆς συνόδου ὀφέλη τοῦ Παπισμοῦ, ἔχουν τὴν τάσιν νὰ παρουσιάσουν αὐτὴν ὡς ἐφάμιλλον τῶν ἐπτὰ οἰκουμεικῶν συνόδων, ἀριθμοῦντες μάλιστα αὐτὴν ὡς ὀγδόην. Κατ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον μετέσχον μεγάλοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, αἱ ἐργασίαι τῆς διεξήχθησαν μὲ τάξιν καὶ ὁμόνοιαν, τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συνόδου, ἡ εἰρήνευσις δηλαδὴ τῶν δύο μεγάλων τότε τμημάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ πάντων, ὑπογραφέντος τοῦ σχετικοῦ ὄρου καὶ ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν. Κατὰ τοὺς Ὀρθοδόξους τὸ πραγματικὸν φρόνημα τῆς Ἀνατολῆς ἐξεπροσώπησεν εἰς τὴν σύνοδον ὁ Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός, ὅστις δὲν ὑπέγραψε τὸν ἐνωτικὸν ὄρον. Ὅσοι ὑπέγραψαν ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν ἐκάμθησαν ἀπὸ τὰς ἀφορήτους πιέσεις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν δὲν ἐξέφραζον τὴν ἀληθῆ πίστιν τῶν, ἀπεκήρυξαν αὐτάς, ὅταν εὐρέθησαν εἰς περιβάλλον ἐλευθερίας.

Τὴν περὶ τῆς συνόδου ἱστορικὴν ἀφήγησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν Ἀνατολικῶν εὐρίσκει κανεὶς κυρίως εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σιλβέστρου Συροποῦλου, τὴν τῶν Δυτικῶν δὲ καὶ λατινοφρόνων εἰς τὰ λεγόμενα «Ἑλληνικὰ Πρακτικά», τῶν ὁποίων συντάκτης κατὰ γενικὴν τῆς ἐρεύνης ἀποδοχὴν εἶναι λα-

τινόφρων Ἑλλήν. Τὰ γνήσια ἑλληνικὰ πρακτικά τῆς συνόδου δὲν σφύζονται. Τὰ προβαλλόμενα ὡς «Πρακτικά» εἶναι προϊόν ἀλλοιώσεων καὶ παρεμβολῶν, προερχόμενον ἀπὸ τὸ ἀντιγραφικὸν ἐργαστήριον τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος, ὅστις ἀπησχόλει πολλοὺς ἀντιγραφεῖς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἐκ Κρήτης καταγόμενος Ἰωάννης Πλουσιαδηνός, μετέπειτα ἐπίσκοπος Μεθώνης Ἰωσήφ. Παρεμβολὰς τοῦ Πλουσιαδηνοῦ εἰς τὸ κείμενον τῶν Πρακτικῶν ἔχει ἐντοπίσει ἤδη ἡ ἔρευνα¹, ὅπερ καὶ μόνον δεικνύει ὅτι οὗτος δὲν σέβεται τὰς πηγὰς, ἀλλὰ φθείρει καὶ ἀλλοιώνει αὐτάς, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς τάσεις καὶ τοὺς σκοποὺς του. Ἄν δὲ τὰ διελθόντα ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ξένα κείμενα χάνουν πλεον τὴν ἱστορικὴν ἀξιοπιστίαν των, ὡς εἶναι τὰ λεγόμενα «Ἑλληνικὰ Πρακτικά» τῆς συνόδου, περισσότερο ἀναξιόπιστα πρέπει νὰ εἶναι τὰ καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τῆς χειρὸς του προερχόμενα συγγράμματα, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ πλάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν οὗτος κατὰ τρόπον ὑπηρετοῦντα τὰς τάσεις του.

Πράγματι τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ἀποσκοπεῖ νὰ δικαιώσῃ τὴν σύνοδον τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας εἰς τὰ ὅμματα τῶν συμπατριωτῶν του τῆς Κρήτης, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατοχὴν τῆς νήσου καὶ τὴν ἄσκησιν πιέσεων, ἐξηκολούθουν νὰ ἐμμένουν ἐπὶ τῆς γραμμῆς Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, νὰ ἀποκηρύττουν τὴν σύνοδον καὶ νὰ συμπεριφέρωνται μὲ σκληρότητα πρὸς τοὺς ἐνωτικoὺς κληρικοὺς²,

1. Βλ. σχετικῶς Θ. Ζήση, Γεννάδιος Β' Σχολάριος. Βίος-Συγγράμματα-Διδασκαλία, («Ἀνάλεκτα Βλατάδων 30»), Θεσσαλονίκη 1980, σ. 406 κ.έ.

2. Εἶχον ἀπομονώσει τοὺς ἐνωτικoὺς ἱερεῖς τῆς Κρήτης οἱ Ὀρθόδοξοι θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς αἰρετικούς. Ὁ Πλουσιαδηνὸς παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀντίδρασις τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ ἐναντίον τῆς συνόδου ἐξηπλώθη ταχέως· «ἀπὸ ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἐκείνου λῦμη πολλοὺς διέφθειρε καὶ μάλιστα τὴν περίφημον ταύτην νήσον», PG 159, 1105. Περί τῆς ἀντιδράσεως τῶν Κρητῶν βλ. μελέτην Νικολάου Τωμαδάκη, «Μιχαὴλ Καλοφρενᾶς Κρής, Μητροφάνης Β' καὶ ἡ πρὸς τὴν ἑνωσιν τῆς

«πρωτοπαπᾶς» τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Πλουσιαδηνός. Διὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν συγγράφει καὶ διαδίδει ὁ Πλουσιαδηνός ἔργα τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν νηφαλιότητα, τὴν ἀντικειμενικότητα, τὴν σοβαρότητα, τὴν ἀξιοπιστίαν ὑστεροῦν κατὰ πολλὴν τὴν λεγομένην «Πρακτικῶν», διότι ταῦτα, ἀκόμη καὶ μετὰ τὰς ἐπεμβάσεις καὶ παρεμβολάς, διασφύζουν τμήματα, ὅπου ἡ ἀφήγησις φαίνεται ἀξιόπιστος. Ὁ Πλουσιαδηνός μὴ μετασχὼν τῆς συνόδου δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἀμφίπλευρον, σφαιρικὴν εἰκόνα τῶν γεγονότων, ὥστε νὰ συγκρατῆται ἐν τινὶ μέτρῳ εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς λελογισμένης μονομερείας καὶ μεροληπτικότητος. Πληροφορηθεὶς τὰ τῆς συνόδου ὑπὸ φιλολατινικῶν ἢ λατινισάντων ἤδη προσώπων, ἐσημάτισε τελείως μονομερῆ ἀντίληψιν. Ἡ εἰς τὸ στενὸν δὲ περιβάλλον τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος ἐνταξίς του συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἐπηρεασθῆ οὗτος δυσμενέστατα ἐναντίον τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ καρδινάλιος καὶ ἄλλοι λατινοφρονες εἶχον ἔλθει εἰς ὄξειαν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τῆς συνόδου. Ἡ ἀντίθεσις δὲ αὐτῆ ἐγένετο ὀξυτέρα, ὅταν μετὰ τὸ τέλος τῆς συνόδου καὶ τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐβλεπεν ὁ καρδινάλιος ἀδύνατον τὴν πραγματοποιήσειν τῆς ἐλπίδος του περὶ στρατιωτικῆς βοήθειας τῆς Ἀνατολῆς ἐκ μέρους τῆς Δύσεως ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία θὰ ἐδικαιολόγει κάπως τὴν ἀποστασίαν. Ἀντιθέτως ἐδικαιοῦτο ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ὁρθοδόξων, ἐνῶ ὁ Βησσαρίων κατεδικάζετο ὡς προδότης. Ἡ πικρία αὐτῆ μετεδόθη ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτόν, ὁ δὲ Πλουσιαδηνός ἀνέλαβε τὸ ἄκαρπον καὶ ἀτυχὲς ἔργον νὰ δικαιώσῃ τὸν Βησσαρίωνα καὶ νὰ καταδικάσῃ τὸν Μᾶρκον Εὐγενικόν. Δυστυχῶς ἐπραξε τοῦτο κατὰ τὸν χεῖριστον τρόπον τὰ συγγράμματά του εἶναι τελείως μονομερῆ, κυριαρχούμενα ἀπὸ τὴν τάσιν τῶν ὑπερμέτρων ἐπαίνων καὶ ἐγκωμιασμῶν τοῦ πάπα καὶ τῶν Δυτικῶν καὶ τῆς ἐπικρίσεως καὶ διαβολῆς τῶν Ἀνατολικῶν. Αἱ ἱστορικαὶ τὸν κρίσεις καὶ ἀξιολογήσεις ὡς καὶ αἱ θεολογικαὶ του διασαφῆσεις εἶναι ἐπίσης ἐσφαλμέναι. Ὑβρίζει μὲ πάθος καὶ συκοφαντεῖ τοὺς Ἀνατολικούς, ἰδίως τὸν Μᾶρκον Ἐφέσου τὸν Εὐγενικόν, διὰ τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν τοῦ ὁποῖου πλάθει φανταστικὰ γεγονότα· αἱ ὕβρεις, αἱ συκοφανταὶ καὶ ἡ ἐμπάθεια προσδίδουν εἰς τὰ συγγράμματα χαρακτηριστὰ ἀναξιοπίστου λιβέλλου. Τῶν διαπιστώσεών μας αὐτῶν θὰ παρουσιάσωμεν μερικὰ δείγματα ἐκ τῆς πληθῆος παρομοίων στοιχείων πού υπάρχουν εἰς τὰ συγγράμματά του.

1. *Μονομερῆς ὑποστήριξις τοῦ πάπα καὶ τῶν Δυτικῶν καὶ κατακρίσις τῶν Ἀνατολικῶν.* Ὡς γνωστὸν τὸ ἀνθρωπίνως ἰσχυρότερον ὄπλον ἀλλὰ καὶ ἡ ἀχίλλειος πτέρνα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης περὶ διοικητικοῦ πρωτείου ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀξίωσις αὕτη στηριχθεῖσα εἰς τὴν ὑπεροχὴν δῆθεν τοῦ ἀποστόλου

Φλωρεντίας ἀντίθεσις τῶν Κρητῶν», ἐν «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 21 (1951), 110-144.

Πέτρου ἐναντι τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, εἰς τὴν γνωστὴν «Πετρίνειον ἀρχήν», ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ταύτης τῆς Δ' Ἐκκλησίας διενέξεις καὶ ἔριδας, αἱ ὁποῖαι ἀφοῦ συνετάραξαν ἐπὶ πολὺ τὴν ζωὴν τῆς, λόγῳ ἰσχυρᾶς ἀντιδράσεως τῶν ὁπαδῶν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀπέληξαν εἰς τὸ μεγάλο σχίσμα τῆς Δύσεως, τὸ δημιούργησεν τὴν Μεταρρυθμίσιν ἢ τὸν Προτεσταντισμὸν. Κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίοδον τῆς προετοιμασίας καὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἄλλων ἰσχυρῶν ἡγεμόνων ἄλλων ἐθνῶν, συνεκροτήθησαν αἱ μεταρρυθμιστικαὶ σύνοδοι τῆς Κωνσταντίας (1414 - 1418) καὶ τῆς Βασιλείας (1431-1438), αἱ ὁποῖαι περιώρισαν τὰς δικαιοδοσίας τοῦ πάπα, ἀποτάξασαι αὐτὸν εἰς τὴν σύνοδον. Βεβαίως ὁ πάπας δὲν ὑπετάγη, βραδύτερον μάλιστα, εἰς τὰς συνόδους τοῦ Τριδέντου (1545-1563) καὶ τὴν Α' τοῦ Βατικανοῦ (1870) ὕψωσεν εἰς δόγμα τὸ πρωτεῖον καὶ ἀλάβητον, προκαλέσας νέον σχίσμα εἰς τὴν Δύσιν μὲ τὴν ἀπόσχισιν τῶν Παλαιοκαθολικῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ καθηγητοῦ Döllinger. Οἱ Ἀνατολικοὶ ἀναγνωρίσαντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ πάπα ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας, προσέφεραν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης σπουδαίαν βάσιν διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν νομιμοποίησιν τῶν ἐπιδιώξεών της.

Ὁ Πλουσιαδηνός ἀποδεχθεὶς τὰς κυριαρχικὰς τάσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας γίνεται ἀπολογητὴς αὐτῶν, ἐπιχειρῶν διὰ πολὺ σαθρᾶς θεολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐπιχειρηματολογίας νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἐπὶ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας κυριαρχίαν τοῦ πάπα. Φθάνει εἰς τὸν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀπαράδεκτον ἰσχυρισμὸν, τὸν ἐξισοῦντα τὸν πάπαν πρὸς τὸν Χριστὸν τελικῶς δὲ ἐξοβελίζοντα αὐτόν, νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι «Ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχὴ τὸ τὸ πάπα πρωτεῖον»¹. Ἄρκει νὰ ἀναγνώσῃ κανεὶς τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ Πλουσιαδηνοῦ διὰ νὰ σχηματίσῃ γνώμην περὶ τῆς σοβαρότητος καὶ ἀξιοπιστίας του. Διὰ τὸν Πλουσιαδηνὸν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν οὐδέποτε ἠὲδοκίμωσεν ἡ ἀπιστία ἢ ἀισχρῶν τι δόγμα². Διὰ τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σχίσμα δὲν εὐθύνεται καθόλου ἡ Ρώμη· αἰτίοι αὐτοῦ ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ καὶ ὁ πατριάρχης Φώτιος³. Εἶναι ἀλάθητος ἡ Ἐκκλησία αὕτη καὶ ἀποτελεῖ μεγάλην ἀσέβειαν ἢ σκέψις ὅτι ἡμπορεῖ ἄλλη Ἐκκλησία νὰ τὴν διορθώσῃ. Ἀντιθέτως αὕτη εἶναι κυβερνητικὴ ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐμπειρότατος ἰατρός διὰ τὰς νοσοῦσας, λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ⁴. Τὰς προβλημα-

1. Ἀπολογία περὶ τῶν πέντε κεφαλαίων τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, PG 159, 1309 κ.ε.

2. Ἀναίρεσις τοῦ γραμματίου τοῦ Ἐφέσου, PG 159, 1029 B.

3. Αὐτόθι, 1040 A.

4. Αὐτόθι, 1041 C: «Διόρθωσιν δὲ παρὰ σοῦ τὴν Ρωμαϊκὴν δέξασθαι Ἐκκλησίαν οὐκ ἔδει· ἐκείνη γὰρ πασῶν κυβερνητικῆς καὶ ταῖς νοσοῦσας τῶν ἐκκλησιῶν ἰατρός ἐμπειρότατος, παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν τὰς ἄλλας ἰθύνειν καὶ κυβερνᾶν, ἐπιστηρίζειν καὶ διορθοῦν οὐκ αὐτὴν δὲ διορθοῦσθαι παρὰ τῶν ἄλλων».

τικὰς αὐτὰς ἐκκλησιαστικοπολιτικὰς ἀπόψεις ἐπεχειρήσεν ὁ Πλουσιαδηνὸς νὰ εἰσαγάγῃ καὶ εἰς τὴν λατρεῖαν μὲ τὸν κανὸνα τὸν ὁποῖον συνέθεσεν εἰς τὴν Η΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον, τὴν ἐν Φερράρα-Φλωρεντία δηλαδὴ. Εἶναι δύσκολον νὰ εὕρῃ κανεὶς εἰς τὸ σύνολον τῆς ὑμνογραφικῆς παραγωγῆς τόσον χαμηλῶν ἐπιδιώξεις καὶ τάσεων κείμενον. Παραθέτομεν δύο τροπάρια τοῦ κανόνος:

Νῦν ὁ Ρώμης προστάτης ὁ κλεινὸς Εὐγένιος πάντας συνήθροισεν ἐν τῇ Φλωρεντία, ὡς τὴν πίστιν κατέχων ἀκλόνητον, καὶ στηριζας πάντας καὶ πρὸς αὐτὴν καθοδηγήσας, τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον ἐπλήρωσε.

Ρῦσαι λιμοῦ καὶ στάσεως καὶ κινδύνων τοὺς δούλους σου, τοὺς τὸν ἱερὸν καὶ ἀληθῆ διδάσκαλον, τοῦ Πέτρου διάδοχον, τῆς Ἐκκλησίας καθηγητὴν καὶ τῆς οἰκουμένης ὁδηγὸν καὶ ποιμένα καὶ θεῖον κορυφαῖον ἱερέων ἀπάντων, ὄλη ψυχῇ τιμώντων ὡς ἐπηγγείλω¹.

Ἀντιθέτως οὐδένα καλὸν λόγον εὐρίσκει διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Φωτίου καὶ μετὰ ταῦτα Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν παράδοσιν καὶ τοὺς ἐκπροσώπους αὐτῆς. Ἐπικρίνει ἐπανειλημμένως τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου διότι δὲν ἠκολούθησε τοὺς ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοὺς σχισματικούς Φώτιον, Καβάσιλαν, Παλαμᾶν, Φουρνῆν, Ψελλόν, Μοσχάμπαρα, Καματηρόν, Νικόλαον Μεθώνης, Πανάρετον καὶ ἄλλους², πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐορτάζονται ὡς ἅγιοι ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν, γενικῶς δὲ πιστεύεται ὅτι ἐξέφρασαν τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῶν Ὁρθοδόξων. Φθάνει μᾶλλον τοῦ σημείου τῆς συκοφαντίας καὶ δυσφημῆσεως ἰσχυριζόμενος ὅτι οὗτοι ἀπέθανον κατὰ φρικτὸν τρόπον, δι' ἀποφράξεως, δηλαδὴ, τῶν ἐντέρων, τιμωρηθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ σχίσμα. «Οὐ γὰρ ἠθέλησας ποτε συνιέναι τὸ ἀληθὲς καὶ ἐνωθῆναι τοῖς διδασκάλοις τούτοις καὶ ἁγίοις, ἀλλ' ἐξελέξω μετὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ Καβασιλᾶ καὶ τῶν λοιπῶν εἶναι, οἱ τῶν βίων κατέστρεψαν εἰλεῶν»³. Μὲ ἐμπάθειαν ἐκφράζεται ἐναντίον τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀποψὶν τοῦ ἐματαιώσαν τὴν ἔνωσιν: «Ταῦτα ἐποίησαν οἱ καλόγηροι, ἀμαθέστατοι καὶ μωροὶ ὄντες»⁴. Εἰς ἄλλο σημεῖον δὲ μεταποιῶν τὸ καλόγηρος εἰς κακόγηρος ἐρωτᾷ: «Ποῦ ἢ τῶν ἀμωθῶν καὶ ἀναισθητῶν κακογῆρων νομοθεσία, τὸ μὴ ποιεῖν θυσίας ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων»⁵. Οἱ Οὐνίται ἱερεῖς τῆς Κρήτης, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ὡς πρωτοπαπᾶς ἦτο ὁ Πλουσιαδηνός, εἶναι ἄριστα κατηγορησέμενοι, ἐνῶ οἱ ἐμμένοντες εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν οὐδὲν κατανοοῦν, ἀμαθέστατοι ὄντες⁶. Εἶναι χαρακτηρι-

στικὸν τὸ ἀκολουθοῦν χωρίον: «Ἀλλὰ συναγωγή πονηρὰ σχισματικῶν καὶ παπαδαρίων τινων κούφων, ἀγρομμάτων καὶ σκοτεινῶν, οἱ πάσας τὰς ἡμετέρας νήσους συνέχευαν τε καὶ συνετάραιναν»⁷.

2. Αἱ ἱστορικαὶ καὶ θεολογικαὶ τῶν κρίσεις ἐσφαλμένοι καὶ μεροληπτικαί. Τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς δύο μόνον χαρακτηριστικὰ δείγματα θὰ προσάγαγωμεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ Filioque, ἡ φράσις δηλαδὴ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς προσθήκη εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας πολὺ ἄργά, μετὰ τὴν στροφὴν τῆς Ρώμης πρὸς τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ πάσαι οἱ ὁποῖοι ἀντέδρασαν εἰς τὴν προσθήκην⁸. Οὐδεμίαν πάντως ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπιβληθὲν σύμβολον πίστεως. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸν ὅτι κατὰ τὰς ἐορτὰς αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κατὰ τὸ 1981 ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τῆς συμπληρώσεως 1600 ἐτῶν ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ πάπας ἀπήγγειλε τὸ σύμβολον πίστεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἄνευ τῆς προσθήκης. Ὁ Πλουσιαδηνός παραποιοῦν καὶ διαστρέφον τὰ πράγματα ἰσχυρίζεται ἐναντίον ἀπάσης τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ Filioque ἐγένετο ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Οὐ καινὸν τοῦτο τὸ δόγμα ὑπάρχει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας συνόδου ἐστὶ τε καὶ ψάλλεται ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ»⁹.

Ἡ μονομέρεια καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς Ρώμης μεροληπτικὴ τοποθέτησις τοῦ στερεῖ τὴν δυνατότητα στοιχειώδους ἱστορικῆς ἐκτιμῆσεως καὶ ἀξιολογήσεως. Γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἱστορικῶν ὅτι μεταξὺ τῆς ἀντισυνόδου τῆς Βασιλείας καὶ τοῦ πάπα ἀνεπτύχθη εἰς ἀνταγωνισμόν ὡς πρὸς τὸ ποῖος θὰ κατάρθωνε νὰ προσελκύσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ μέρος του, ὥστε νὰ ἐνισχύσῃ ἐναντι τῆς ἄλλης πλευρᾶς τὸ κύρος καὶ τὴν δυνάμιν του. Ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς J. Gill, εἰδικὸς ἱστορικὸς τῆς συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας, δέχεται τὸν μεταξὺ Εὐγενίου Δ' καὶ τῆς συνόδου τῆς Βασιλείας ἀνταγωνισμόν πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς διαπραγματευτικῆς θέσεως ἐκάστης πλευρᾶς. Θὰ ἀπέκτα πρόσθετον γόητρον οἰονδήποτε τῶν δύο μερῶν κατάρθωνε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ὑπαγωγὴν τῶν Ἑλλήνων¹⁰. Δεῖγμα δὲ τοῦ ὑγιоῦς αἰσθητηρίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς συνόδου εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι ἡ πληροφορία τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ Πλουσιαδηνός παρέχει

7. Ἀπολογία, PG 159, 1240 B.

8. Βλ. ἐπὶ παραδείγματι πρόσφατον μελέτην τοῦ Hans-Joachim Schultz, «Das I. Konzil von Konstantinopel (381): Wegweisung für die Ökumene», Ἀνάτυπον ἀπὸ «Der Christliche Osten», 1981/2-6, σελ. 9, ἐνθα οὗτος γράφει: «So will der abendländische Einschub (der allerdings noch von Papst Leo III gegenüber einer Karolingischen Synode im Jahre 809 als nicht authentisch missbilligt wurde und den erst fränkisch-deutsche Einfluss im II. Jahrhundert auch in Rom durchsetzte). . .».

9. Ἀναίρεσις, 1061 B. Αὐτόθι, 1040 A: «Τὸ δὲ σύμβολον ἀπὸ τῆς δευτέρας συνόδου ἢ Ρωμαϊκῆς οὕτως ἐψάλλεν Ἐκκλησία, ὡς ἀδεῖ καὶ σήμερον».

10. J. Gill, Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας, Ἀθήναι 1962, μετὰφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ, σελ. 17, 55, 61.

1. Κανὼν τῆς Ὁγδῆς συνόδου, PG 159, 1097 C. 1100 C.

2. Ἀναίρεσις τοῦ γραμματίου τοῦ Ἐφέσου, PG 159, 1052. 1060 B. 1092 B.

3. Αὐτόθι, 1068 A.

4. Διάλεξις περὶ τῆς διαφορᾶς Γραικῶν καὶ Λατίνων, PG 159, 1020 C.

5. Ἀπολογία, PG 159, 1253 BC.

6. Διάλεξις, PG 159, 1001.

διά στόματος Κρητός Ὁρθοδόξου, ἐκ τῆς ὁποίας συνάγεται ὅτι ὁ λαὸς εἶχαν ἀντιληφθῆ ὅτι τὰ κίνητρα τοῦ πάπα δὲν ἦσαν εἰλικρινῆ, ἀλλ' ἐπέδιωκε διὰ τῆς προσελκυσσεως τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν σύνοδον τῆς Βασιλείας·

«Ναὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τοὺς Γραικοὺς, ἵνα αὐτὸν βεβαιώσωσι, ὅτι ἱκανῶς παρὰ τοῦ ἀντιπάπα ἠναχλεῖτο καὶ σύνοδος κατ' αὐτοῦ ἐν Βασιλείᾳ ἐγένετο. Καὶ εἰ οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἀπῆλθον, καταδικαζόμενος παρὰ τῆς συνόδου ἐκείνης, ἔμεινεν ἂν γυμνὸς τῆς ἀρχιερωσύνης διὰ τὸ τοῦ ἀναγκασθεὶς τοὺς Γραικοὺς ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν πορευθῆναι, ὅπως διὰ τῶν Γραικῶν βεβαιωθῆ καὶ τὴν ἐν Βασιλείᾳ κατ' αὐτοῦ τροπώσῃται σύνοδον καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταβάλλῃ»¹.

Τὴν ὀρθὴν αὐτὴν ἱστορικὴν διαπίστωση ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνατρέψῃ ὁ Πλουσιαδηνὸς μὲ τὴν θέσιν ὅτι τὸ μοναδικὸν κίνητρον τοῦ πάπα ὡς καλοῦ ποιμένου ἦτο ἡ σωτηρία τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν Γραικῶν. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν τὸν πάπαν οὔτε διὰ τοῦ πλοῦτου οὔτε διὰ τῆς σοφίας, διότι ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἀγράμματοι².

3. *Αἱ συκοφαντίαι, τὰ ψεύδη καὶ αἱ ὕβρεις καθιστοῦν τὰ συγγράματα τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ἀναξιόπιστα λιβελογραφήματα.* Στόχος τῶν βωμολογιῶν καὶ ὕβρεων τοῦ Πλουσιαδηνοῦ εἶναι κυρίως ὁ Μάρκος Ἐφέσου Εὐγενικός. Ἄρκει νὰ συγκρίνῃ κανεὶς τὰ κείμενα τῶν δύο, ὅπως παρατίθενται εἰς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἐγκυκλίου γράμματος τοῦ Ἐφέσου ὑπὸ τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, διὰ νὰ διαπιστώσῃ πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν ἀξιόπιστον ἀφήγησιν. Ἦρεμος, σοβαρὰ, ἀξιοπρεπῆς ἔκθεσις τοῦ Ἐφέσου ἔμπαθῆς, ὕβριστικὴ καὶ συκοφαντικὴ ἡ τοῦ Πλουσιαδηνοῦ. Ἀποκαλεῖ τὸν Ἐφέσου «δεισιδαίμονα καὶ σεσεισμένον τὸν νοῦν»³, ἀρέσκειται δὲ νὰ ἀναφέρεται συχνὰ εἰς ψυχοδιανοητικῆς δὴθεν φύσεως ἀσθένειάν του καὶ εἰς ἐπιληπτικὰς παροξύνσεις. Ἐπιμένει ἐπίσης εἰς τὸ οἰκτρόν δὴθεν τέλος του κατὰ τὸ ὅποιον διερράγη τὸ ἔντερον καὶ ἐπλήρωσε κόπρου τὸ ἀσεβὲς στόμα του⁴.

Ἐκ τῶν κειμένων τοῦ Πλουσιαδηνοῦ σχηματίζει κανεὶς ἀρνητικὴν γνώμην περὶ τῆς ἀξιοπιστίας του. Ὁ ἴδιος ἠρνεῖτο τὴν ἀξιοπιστίαν καὶ ἀντικειμενικότητα τῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς, διότι ὅπως λέγει «Μετὰ τὸ σχίσμα καὶ τὴν πολλὴν ἔριν εἰσὶ καὶ κακία κινούμενοι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἔγρα-

φον»⁵. Αὐτὸ ἰσχύει περισσότερον παντὸς ἄλλου περὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Πλουσιαδηνοῦ. Εἰς οὐδένα τῶν Ὁρθοδόξων συγγραφέων εὐρίσκει κανεὶς τὴν μονομέριαν, τὴν παραποιήσιν τῶν πραγμάτων, τὰς ὕβρεις καὶ συκοφαντίας, τὴν ἐμπάθειαν καὶ τὸ μῖσος τοῦ Πλουσιαδηνοῦ. Περί αὐτῶν δὲ ἔχομεν καὶ ἐξωτερικὰς μαρτυρίας πρὸς ἐπιβεβαίωσιν. Ἦδη ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος εἰς ὀλίγας γραμμὰς διεζωγράφησεν ἄριστα τὸν Πλουσιαδηνὸν ἢ Ἰωσήφ Μεθώνης:

«Ἐχοντες οὖν τοσοῦτον νέφος μαρτύρων διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν αἰοίδιμον κοίμησιν τοῦ μακαρίου Μάρκου, περιφρονοῦμεν τῆς τάργας τῆς βλασφημύσης τὸν Ἅγιον καὶ προσφερούσης τῶν βλασφημιῶν μάρτυρα Ἰωσήφ τὸν Μεθώνης, ἀγνωστον ἄνθρωπον τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναθετραμμένον εἰς τὸ σχίσμα, εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ εἰς τὰς αἰρέσεις τῶν Λατίνων, ὅθεν καὶ κατὰ τὸ ἴδιον τῶν Λατίνων συκοφάντην ὄντα καὶ ψεύστην»⁶.

Οἱ χαρακτηρισμοὶ, συκοφάντης καὶ ψεύστης, τοῦ Δοσιθέου διὰ τὸν Πλουσιαδηνὸν ἐνισχύονται ἐπὶ πλέον καὶ ὑπὸ μαρτυριῶν τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, τῶν Λατίνων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπεστάτησεν ἔγκαταλείψας τοὺς Ὁρθοδόξους. Ὁ συνάδελφος καθηγητῆς Ζαχαρίας Τσιρπανλῆς ἔδειξεν ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφου τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ὅτι ὁ Πλουσιαδηνὸς μὲ τεχνάσματα κατάρθρωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ τοῦ Βατικανὸν βούλλας, αἱ ὁποῖαι τοῦ προσεπρότιζον οικονομικὰ ὀφέλη· ὅταν κατόπιν τὰ συμφέροντά του ἐπέβαλλον διάφορον στάσιν, ἀπεκήρυξε τὰς βούλλας αὐτὰς ὡς ἀνυπάρκτους. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν δολίων αὐτῶν ἐνεργειῶν, ὁ δόγης τῆς Βενετίας εἰς ἐγγράφον του ὀνομάζει τὸν Πλουσιαδηνὸν ψεύστην (*surreptitiae ac tacite veritate expressoque mendacio*)⁷.

Ἀναμφιβόλως ὁ Πλουσιαδηνὸς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν λογίων ἀνδρῶν τοῦ ἰε' αἰῶνος. Δὲν πρέπει ὅμως οὔτε ὁ ἴδιος νὰ χαρακτηρίζεται ὡς ἐπιφανῆς λόγιος, οὔτε τὰ συγγράμματά του ὡς ἐκλεκτὰ καὶ ἀξιόλογα⁸. Εἶναι μὲν πηγὴ ἱστορικὴ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, κακὴ ὅμως καὶ ἀναξιόπιστος πηγὴ.

5. Διάλεξις, 968 Β.

6. Τόμος Ἀγάπης, σελ. 28–29.

7. Ζ. Τσιρπανλῆ, «Ὁ Ἰωάννης Πλουσιαδηνὸς καὶ ἡ Σιναϊτικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ Κεφαλᾶ στὸ Χάνδακα», σελ. 6, Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ «Θησαυρίσματα», Γ'. Βλ. ἐπίσης Μ. Manoussakas, «Recherches sur la vie de Jean Plousiadenos (Joseph Methone) (1429?–1500)», «Revue des Etudes Byzantines», 17 (1959), 44. Π. Βασιλείου, «Ὁ αὐτογράφος Ἐρῆνος τῆς Θεοτόκου» τοῦ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ, «Ἑλληνικά», 32 (1980), 274.

8. Βλ. Μ. Μανούσακα, «Ἀνέκδοτοι στίχοι καὶ νέος αὐτογράφος κώδιξ τοῦ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ», «Ἀθηνᾶ», 68 (1965), 52. Στυλ. Παπαδοπούλου, «Ἰωσήφ. Ὁ Ἐπίσκοπος Μεθώνης», ΘΗΕ 7, 117–119. Ὁ L. Petit, «Joseph de Méthone», DTC 8, 2, 1526–1529, δύο ἐκ τῶν πλέον ἀναξιόπιστων ἔργων τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, ἦτοι τὴν Ἀπολογία καὶ τὴν Ἀναίρεσιν, χαρακτηρίζει τὸ μὲν πρῶτον ὡς «ἀξιόλογον ἀπολογία τῆς συνόδου» (*remarquable apologie du concile*), τὸ δὲ δεύτερον ὡς «ἐξαιρετικὸν ἀναίρεσιν μίαν ἐγκυκλίον τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ ἐναντίον τῆς συνόδου» (*excellente réfutation d'une circulaire de Marc d' Ephese contre le synode*). Πρβλ. Α. Βακαλοπούλου, Πηγὲς τῆς ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, I (1204–1669), 381 κ.έ.

1. Διάλεξις, 986 D–988 Α.

2. Αὐτόθι, 988–989.

3. Ἀναίρεσις, PG 159, 1024 κ.έ.

4. Διάλεξις, PG 159, 980 D. Ἀναίρεσις, PG 159, 1028: «Ἐνθα γὰρ ἂν ἦν καταλαβόν σε τὸ σεληνιακὸν πάθος ἐκαλινδοῦ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος. Αὐτόθι, 1068: «Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ζητοῦντες σε εὐρον μαίνόμενον καὶ βοῶντα φωνὰς ἀσήμους». Αὐτόθι, 1088 Β: «Οὕτως οἶδεν ἡ θεία δίκη ταλαντεύειν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ὡς πάλαι τὸν τῆς ματίας ἐπάνωμον Ἄρειον, ὅς κάτω τὰ ἔγκατα ἐπεμψεν, σὺ δὲ ἄνω τὴν κόπρον». Αὐτόθι, 1105: «τῆ γὰρ ὥρα τῆς αὐτοῦ ἀναλώσεως ἰλεῶ τὸν βίον κατέστρεψε». Ἀπολογία, 1125 Β: «Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν διεφθάρη. Καὶ τὸ στόμα ἐκείνου τὸ φρυζᾶν κατὰ τῆς ἱεράς συνόδου, ὅπως αὐτῷ διεφθάρη καὶ αἰσχύνῃς ἐπληρώθη ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς πικρᾶς αὐτοῦ ἀναλώσεως ἴσασιν οἱ τάληθθ λέγειν μεμαθηκότες».